

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС ПРО ТИПОЛОГІЮ ПРАВ ЛЮДИНИ

ЛАЗАРЄВ В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права*

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Права людини визнаються універсальною формою взаємовідносин між людиною, суспільством і сучасною державою. Саме з допомогою прав людини визначаються межі соціальних можливостей людини та встановлюється інституціональний і соціально-правовий механізм їх реалізації [1, с. 67].

Сучасна типологія прав і свобод досить різноманітна. Але найбільш поширений поділ [2] на «основні» та «неосновні». Проте, варто зауважити, що, на нашу думку, істотним недоліком у розкритті сутності юридичного поняття «права людини» є саме невиправданий поділ прав на дві окремішні категорії – на «основні» та «неосновні». Тоді як поняття «людські права» («права людини») слід сприймати не інакше як категорію цілісну, а тому неподільну [3, с. 623-624]. У цьому зв'язку принципово важливо виходити з такого: поділ юридичної категорії «права людини» («людські права») на дві категорії – «основні» та «неосновні» – є юридично хибним. Адже поняття «людські права» – це цілісна юридична категорія, що цілковито охоплює всі складові поняття «права і свободи людини», у рамках якого з-посеред усіх за юридичною природою та за юридичними наслідками певну вагомість надано лише засадничим правам і свободам [3, с. 624].

Сталий поділ прав (на «основні» і «неосновні») наведено і в одному з найновіших видань, у якому йдеться про те, що основними правами і свободами слід розуміти «конституційні права і свободи, а також ті, що закріплені у міжнародно-правових документах із прав людини та містять загальновизнані універсальні стандарти» [3, с. 624; 4]. Також подібний підхід поділу прав людини ми можемо знайти у працях С. Гладкого [5, с. 8], Ю. Ведернікова [6, с. 48], В. Кожана [7].

Важливо усвідомлювати, що така теза немає під собою наукового підґрунтя. Бо національний перелік прав і свобод особи, проголошених на конституційному рівні в конституціях різних країн (де він неоднаковий і різниться від країни до країни), фактично збігається з переліком прав і свобод, що визначаються в різних інструментах міжнародного права як засадничі. Утім, не всі з цих прав і свобод набули якості «загальновизнаних універсальних стандартів». Адже вся множинність людських прав міститься в актах міжнародного права різного рівня – універсальних (на

рівні ООН), регіональних (європейських, американських, африканських тощо), субрегіональних (Європейського Союзу, Співдружності Незалежних Держав, Латинської Америки тощо) і т. ін. І тому не всі права, передбачені актами міжнародного права, виконують роль «загальноновизначених універсальних стандартів». Наприклад, у питанні смертної кари (як складової «права на життя») не існує універсального стандарту: політико-юридичний простір Ради Європи є простором, вільним від смертної кари (смертну кару заборонено), тоді як у політико-юридичному просторі СНД, Сполучених Штатів Америки, Японії, Китаю, Ірану смертну кару активно застосовують [3, с. 624-625].

Ідея про можливість поділу прав на «основні» та «неосновні» призводить до інших тверджень. Так, висловлено думку, що саме основні права і свободи, «передбачають можливість виникнення у особи на їх основі великої кількості інших прав і свобод» – тих, які є «похідними, але не менш важливими».

Така теза також викликає питання, оскільки вона не підсилена аргументами або прикладами. Але її висунення неодмінно потребує пояснення того, як на «базі основних прав і свобод виникає велика кількість інших прав і свобод», та наведення бодай одного прикладу «іншого права» або «іншої свободи», що буцімто «виникає на базі основних прав і свобод». Ця теза (про «конституційні права і свободи людини і громадянина» як «основу» для «виникнення інших не менш важливих прав і свобод») повторюється і в іншому виданні [3, с. 625].

Слід зазначити, що у світі ніхто й ніколи не поділяв і не поділяв людські права на «основні» і «неосновні». У загальноприйнятому правничому лексиконі – безвідносно до його етноносія: чи ним є англійці, чи французи, чи українці – офіційно існує усталений термін «людські права і засадничі свободи» як цілісна юридична категорія (в літературі найчастіше вживається скорочено: «людські права/права людини»). Ця категорія не знає поділу на «основні» і «неосновні» права або «основні» і «неосновні» свободи. Означене цілісне поняття передає філософсько-юридичну сутність прав і свобод як засадничих. Хоча, на перший погляд, слово «засадничі» в офіційній назві Європейської Конвенції з людських прав ужито як характеристику свобод, утім, і практика Європейського Суду з людських прав, і Західна юридична доктрина загалом вказують на те, що за засадничі слід сприймати весь корпус людських прав, а це – і права, і свободи особи [3, с. 625-626].

У вітчизняній навчальній літературі останнього періоду іноді одночасно йдеться і про «основні конституційні права, свободи та обов'язки людини», і про «основоположні (фундаментальні) конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Але такі речі взагалі не мають під собою ґрунту.

Західна юридична наука і практика взагалі не визнають такого поняття, як «основоположні обов'язки» – незалежно від того, чи йдеться про людину, чи про громадянина [3, с. 625-626].

Таким чином, ми стикаємося з неоднозначністю підходів до поділу прав людини на «основні» та «неосновні». З однієї сторони, в Україні сформувалася певна система поділу прав людини, а з іншої – вона не у повній мірі корелює зі світовими підходами до класифікації прав людини. Отже, означене питання потребує подальших наукових розвідок у зазначеній сфері і вибору єдиного підходу, оскільки, як бачимо, у вітчизняній науці намітилися різні підходи до цього явища.

Беручи до уваги практику ряду країн, міжнародний досвід, а також враховуючи тезу, що «права людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в суспільстві» вважаємо недоцільним поділ прав людини на «основні» та «неосновні».

ЛІТЕРАТУРА

1. Загоруй І. С. Поняття «права людини» : теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 66-82.
2. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Права людини. Ужгород, 2003. 189 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5104/1/Права%20людини.pdf> (дата звернення 21.04.2020).
3. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 760 с.
4. Бостан С. К., Гусарєв С. Д., Пархоменко Н. М. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Академія, 2013. 348 с.
5. Гладкий С. О. Теорія держави і права. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни. Полтава. 2016. 371 с.
6. Теорія держави і права : підручник / упоряд. Ю. А. Ведерніков. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 480 с.
7. Кожан В. В. Особисті права та свободи людини: загально-теоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.